

Jacint VERDAGUER, *L'Atlàntida* (Vic: Eumo/Societat Verdaguer, 2002). Edició crítica a cura de Pere Farrés

De l'apartat “La present edició” de l'«Estudi preliminar»

Abreviatures dels testimonis utilitzats en aquesta edició

Ma Manuscrit hològraf (BC 374.I)

Mb Manuscrit a impremta (BC 374.II)

Mc Manuscrit de la dedicatòria i dels pròlegs (BC 373-I, fol 15v-16r, 19v-20r, 30r-32v)

Md Manuscrit del cant VII, «Cor d'illes gregues», i dels vv 129-168 del cant VI absents dels ms *Ma* i *Mb* (BC 373-I, fol 47v-57v)

LVM Fragments del cant VII publicats a *La Veu del Montserrat*

Me Manuscrits de les notes de l'autor (BC 373-I, fol 35r-45r; 373-III, llib. 2, fol 1r, 2r, 3r, 4r, 5r; i 374-IV, fol 1r-20v i notes disperses en folis posteriors)

A Edició dins *Jochs Florals de Barcelona 1877*

B Edició de 1878; *B** volum d'aquesta edició amb variants manuscrites de Verdaguer

C Edició de 1886

D Edició de 1897

Text base

Jacint Verdaguer controlà l'edició de *L'Atlàntida* de 1886 (*C*); en canvi, no sabem fins a quin punt ho féu –si ho féu– amb la de 1897 (*D*). El text és fonamentalment el mateix en les dues edicions, però amb variants gràfiques, algunes de les quals suposen divergències prosòdiques. Amb tot, hi ha un cert nombre de diferències més significatives, que afecten formes pronominals i de relatius, divergències en mots com *rústic* / *rústec*, *rumor* / *remor*, *ser* / *ésser*, etc. Normalment són més fiables les grafies de *C*; moltes de *D* semblen ultracorreccions, si no errors. Per això, la present edició pren com a text base l'edició de 1886, i les lliçons divergents de *D* les incorpora a l'aparat de variants. Amb tot, acceptem la lliçó de *D* en el cas de II, 130 (*remor*), per coherència de sentit, i també la més complexa de I, 68 (*dos immensos mars*, *D*, per *dos rientes mars*, *C*). Tot fa pensar que, en aquest cas, la correcció de *D* respon a evitar *dos* en forma femenina (o és que *rientes* feia mal a les orelles?; tanmateix, de gerundis en funció d'adjectiu en plural i femení, n'hi ha d'altres en el poema); tot amb tot, a VIII, 161 i 173 es mantenen dos casos de *dos* en forma femenina: *mes dos meitats florides*, *mes dos filles bessones*. Davant d'aquesta circumstància, i malgrat la incongruència amb aquests dos casos, acceptem com a vàlida la lliçó de *D*, atesa l'evident millora que suposa per al text. Com és de rigor, no es prenen en consideració cap de les edicions del poema posteriors a la mort del poeta, ni tan sols la de 1902, atès que no pogué ser revisada per Verdaguer i, d'altra banda, no conté cap variant significativa respecte de la de 1897.

L'aparat de variants

A l'aparat de variants, s'hi recullen totes aquelles que procedeixen dels dos manuscrits complets del poema (conservats a la Biblioteca de Catalunya), dels fragments publicats a *La Veu del Montserrat*, i de les edicions de 1877 (al volum dels Jocs Florals, *A*) i 1878 (*B*). No es pren en consideració l'edició de «L'Aureneta» de Buenos Aires (1877), ja que no comptà amb la supervisió del poeta. Pel que fa a edicions posteriors a la de 1886 (*C*), només es té present la de 1897 (*D*), pels motius que s'han exposat a l'apartat anterior. Quant als manuscrits, no tenim en compte el de 1868, conservat al Museu Episcopal de Vic, atès que les diferències pel que fa a l'estructura i a la magnitud del poema aconsellen considerar-lo com un text amb identitat pròpia. Tampoc no es prenen en consideració, per motius obvis, el gran nombre d'esborranys, fins i tot els més complets, que es conserven de les diferents fases d'elaboració de *L'Atlàntida*.

Els dos manuscrits complets a què ens acabem de referir són els que donen la versió del poema en l'estat en què fou presentat als Jocs Florals de 1877 i anà a impremta; el primer (*Ma*), és tot ell de mà de Verdaguer, amb unes poques notes al marge, de correccions suggerides i anotades per Josep Balari i Jovany. El segon (*Mb*) és escrit d'una altra mà, amb lletra molt pulcra, i concorda substancialment amb *Ma*, del qual és còpia, com ho testimonien errors de *Ma* que es mantenen a *Mb*; aquest darrer conté, a més, algunes esmenes ortogràfiques del copista, algunes de les quals passaren a l'edició del volum dels Jocs Florals (*A*). *Mb* conté nombroses variants posteriors, de mà de Verdaguer –algunes coincideixen amb les correccions suggerides per Balari a *Ma*–, que passaren a *A*, però no totes les de *A* en procedeixen, la qual cosa vol dir que encara hi hagué una nova revisió entre *Mb* i *A*. Respecte a les correccions de Balari incorporades a *Mb* que no són simplement ortogràfiques, se n'indica la procedència a l'aparat de variants.

Ni *Ma* ni *Mb* no contenen la dedicatòria del poema al marquès de Comillas, ni els pròlegs (el primer, el de l'edició de *A*; el segon, el de les edicions posteriors), ni el cant VII definitiu, ni els versos 129-168 del cant VI, ni les notes; de tots aquests materials es conserven manuscrits molt acabats que permeten de reconstruir amb precisió el text.

La Veu del Montserrat publicà el 23 de març i el 27 de juliol de 1878, abans d'aparèixer l'edició de *L'Atlàntida* d'aquell any, llargs fragments que Verdaguer inclouria en el cant VII definitiu i un fragment nou del cant III, incorporats tots ells a la versió de 1878 (*B*).

Els reculls de manuscrits conservats de textos posteriors a l'edició de 1877 (*A*), ofereixen sovint diverses versions d'un mateix text o de fragments i provatures; en aquests casos, només hem tingut en compte els redactats que amb tota evidència són els últims, ja que, malgrat no donar versions en net, revelen un estadi de redacció, sens dubte, acabada, tot i que encara podien ser sotmesos a lleus retocs. Són els manuscrits que designem amb les sigles *Mc*, *Md* i *Me*. L'aparat de variants recull les que contenen aquests manuscrits, motiu pel qual les relacions de variants del pròleg i del cant VII són força més extenses que les de la resta del poema. Registrar-ne les variants més significatives permet al lector de fer-se una idea –i encara en un grau no massa alt– del complex treball de redacció de *L'Atlàntida*.

Pel que fa a les variants de les notes redactades per Verdaguer a diversos cants, s'han tingut en compte anotacions de manuscrits del poeta que, en alguns casos, no es pot assegurar que formessin pròpiament una nota; amb tot, es tracta d'anotacions en

què, si més no, el redactat fou pres, amb tota evidència, per a redactar la nota. D'algunes notes, o de fragments llargs d'altres, no s'ha trobat cap redactat de Verdaguer que permeti de verificar-ne variants. Algunes notes o parts de nota són escrites de la mateixa mà del copista de *Mb*. Tots els testimonis extrets de manuscrits s'indiquen amb la denominació *Me*.

L'aparat de variants no recull les que són simplement ortogràfiques i no afecten la prosòdia. Les variants anteriors es transcriuen, com és costum, amb la grafia original; en cas de procedir de més d'un testimoni anterior, la grafia que es dona és la del testimoni més antic.

Criteris d'edició

El llarg procés d'elaboració de *L'Atlàntida* i les correccions a què la sotmeté Verdaguer a cada nova edició es deixen sentir a l'hora d'establir el text que, amb totes les reserves que calgui, podem considerar, si no definitiu –mai no hi ha un text definitiu en una edició d'una obra antiga–, el màxim de fidel a l'original del poeta. Certament Verdaguer no escrivia igual el 1868, el 1877, el 1886 i el 1897; hi ha testimonis prou evidents de com sotmetia els seus textos a revisió de correctors i com n'acceptava solucions. També és cert que, sobretot en les edicions de 1897 i 1902, la mà de l'editor o del corrector de torn sembla deixar-se veure més del que fóra voluntat del poeta. Són, aquestes, consideracions que s'han de tenir en compte en l'edició d'un poema, redactat en una època amb la llengua no normativitzada, en molts casos vacil·lant, i amb solucions sotmeses a discussió pública. Un exemple serà il·lustratiu: les formes *homes*, *verges*, *marges* / *hòmens*, *vèrgens*, *màrgens*. En els primers manuscrits, Verdaguer escriu la primera forma i així apareix en les edicions del poema fins a la de 1886 (*C*), en què, llevat de casos excepcionals –per lapsus o a causa de la rima–, la forma preferent és *hòmens*, *vèrgens*, *màrgens*, i així es manté a *D*. La qüestió és saber si la nova grafia és assumida per Verdaguer o imposada pels editors; el cert és que en manuscrits d'obres d'entorn de l'any 1895 –de *Flors del Calvari*, *Primavera* o de la versió del *Càntic dels càntics*– Verdaguer escriu la darrera forma en el cas d'*hòmens*, però manté la primera –*verges*, *marges*– en els altres dos mots. Podríem creure que, a partir d'una certa data, almenys de 1886, Verdaguer va admetre *hòmens* com a la forma literària preferent. Sorpren, però, que essent un mateix fenomen lingüístic, de base etimològica, la solució admesa en un cas –*hòmens*– no ho sigui en els altres –*verges* i *marges*–. Un cosa semblant es produeix amb el gerundi *veient*, que a les edicions *C* i *D* passa a ser *veent*. En aquest cas, Verdaguer matisa: *veient* serà la forma utilitzada per la prosa (sinopsi inicial dels cants), i *veent*, la del vers, i més quan, per raons mètriques, fon el gerundi en una sola síl·laba. Davant d'aquests testimonis, cal, a més, reflexionar sobre la distinció entre la llengua usual del poeta i la seva llengua poètica, plena de matisos i de solucions diferents d'aquella. Si en el cas de *veent* l'explicació reportada és de prou pes per decidir l'editor a establir la dualitat *veient* / *veent* en funció del context en prosa o en vers, en el cas d'*hòmens*, almenys es presta a dubte. Sigui com sigui, hem preferit de donar la forma *homes*, per ser avui la més comuna en l'àmbit lingüístic i amb la certesa de no traïr una forma genuïnament verdagueriana –també en la llengua poètica–, almenys durant molts anys; d'altra banda, a VII, 293, des de l'edició de 1878 (*B*), *homes*

és un mot rima –amb *bromes*–, i doncs, impossible de canviar, com no ho fou a l'edició de 1886 (*C*).

El cas de la forma *millor* / *mellor* presenta encara una major vacil·lació: els manuscrits donen sempre la forma *millor*,¹ però les edicions *A*, *B* i *C* grafien *mellor* en dos casos (I, r. 7 i v. 71), però mantenen *millor* a *Conc.*, 50; *D* dona sempre la forma *millor*. En aquest cas, també als manuscrits dels anys 90 Verdaguer escriu *millor*. Atès, doncs, que aquesta és la forma més genuïna de Verdaguer, és la que reproduïm en l'edició.

D'acord amb els criteris de la col·lecció d'Obres Completes de Verdaguer d'Eumo Editorial i la Societat Verdaguer (OCESV), normativitzem ortogràficament el text, sense modificar la fonètica, ni la morfologia, ni la sintaxi (vegeu les solucions concretes adoptades, així com les referides a la puntuació i a l'ús de majúscules i minúscules a l'edició del llibre).

La present edició disposa el text de Verdaguer amb numeració doble, d'estrofes i versos, i, quan cal, de les ratlles de prosa; a peu de pàgina s'hi donen, primer, les notes del curador al text, i, a continuació, les variants corresponents.

¹ A *Conc.*, 50, la correcció a *Mb* de la primitiva forma *millor*, que s'hi llegeix, per *mellor*, sembla de mà diferent de la de Verdaguer.